

NOTISER

Nils-Arvid Bringéus: *Julstugor och sommarlag. Om ungdomens nöjesliv i Skåne i gången tid*. Carlssons, Stockholm 2005. 164 s., ill. ISBN 91-7203-654-0.

Under rubriken *Julstugor och sommarlag. Om ungdomens nöjesliv i Skåne i gången tid*, har Nils-Arvid Bringéus samlat tio olika texter på temat ungt nöjesliv. Tre av kapitlen är nyskrivna, de övriga sju har publicerats i andra sammanhang och återfinns här i vissa fall i redigerad form. I förordet pekar författaren på föreningspunkter mellan de ibland till synes disparata texterna. ”De behandlar alla samma region och epok men också spänningsfältet är gemensamt mellan överhet och undersåtar, husbondfolk och tjänare, män och kvinnor, gifta och ogifta, ungdom och vuxna, fest och vardag, regler och överträdelser, heder och skam, religiöst och profant, högt och lågt” (s. 7). Varje kapitel inleds med en beskrivning av den specifika sed, visa eller det rim som står i fokus, t.ex. knutsgubbarna, slå katten ur tunnan eller en Göingevisa. Variationer och förändringar tas upp till diskussion, liksom kontext och ursprung. En analys av innebörder finns också med. Efter varje kapitel följer en förteckning över källor och litteratur.

Tillsammans ger varje text en inblick i en annan tid, i ett annat samhälle grundat på andra förutsättningar än dagens med konsekvenser för hur vardagslivet gestaltade sig. Ett exempel på detta är seden att kasta in julaknutor, behandlad i kapitel två. En grundläggande förutsättning för att kunna genomföra detta var att alla hushåll hade en öppen och olåst ytterdörr. Ett annat exempel är när Bringéus antyder en förändrad syn på katter och andra husdjur som en förklaring till att man slutade leka slå katten ur tunnan. Även om själva sederna står i centrum, funderar man som läsare både på dessa grundläggande förutsättningar och på de förändringar som gjorts vissa av sederna omöjliga idag.

Att skriva om seder och bruk i gången tid är något etnologer av idag sällan ägnar sig åt. Det kan tyckas vara beklagligt eftersom det är en av de forskningsgrenar den breda allmänheten ofta förknippar med etnologi. Frågan

är hur man får temat att kännas intressant för läsaren, såväl för den ämneskunniga som för den intresserade allmänheten. Här kan jag tycka att Nils-Arvid Bringéus gör det lite enkelt för sig genom att låta trycka om gammalt material utan någon närmare bearbetning. Även om anledningen till detta är att målgruppen, den intresserade allmänheten, inte så lätt kommer åt innehållet i Rig eller i Tradisjon, känns det ändå som om det blir för mycket av ”gammal skåpmat”. Synd då Bringéus kan konsten att skriva både entusiastiskt och underhållande om de ämnen han så totalt behärskar.

Anneli Palmköld, Halmstad

Jan-Öjvind Swahn: *Olaus Magnus bilder: utsnitt ur Olaus Magnus historia om de nordiska folken muntert kommenterade av Jan-Öjvind Swahn*. Historiska Media, Lund 2005. 191 s., ill. ISBN 91-85057-82-7.

De flesta författare som skrivit om något ämne med anknytning till nordisk kulturhistoria har haft anledning att referera till Olaus Magnus. Framför allt har författare och förlag gärna använt sig av en eller flera av hans många och fascinerande bilder som på ett levande sätt skildrar senmedeltida förhållanden. Med Olaus Magnus menar vi hans stora verk *Historia de gentibus septentrionalibus* från 1555. Först i början av 1900-talet utkom det i fyra mäktiga band i svensk språkdräkt under titeln *Historia om de nordiska folken*. Det har senare utkommit i nya utgåvor, senast i en pocketutgåva 2001! Vare sig man nu är intresserad av etnobiologi, gastronomihistoria, kyrkohistoria, medeltidsförhållanden eller samernas historia måste man rådfråga Olaus Magnus. Men för flertalet läsare blir Olaus Magnus uppgifter meningslösa om man inte också konsulterar John Granlunds lärda kommentarband från 1951, där Olaus Magnus uppgifter granskas mot förlagor och ställs mot andra uppgifter. På så vis kan man gallra bort rena översättningar ur äldre verk – sådana är många – och ta fasta på sådant som bygger på samtidsuppgifter och rentav självsyn. Olaus

Magnus (1490–1557) hade som avlatsförsäljare också rest norrut, åtminstone till Torneå och kanske ända till Finnmark, varför hans uppgifter om nordliga trakter är särskilt intressanta. John Granlunds boksyntax och genomkompetenta kommentarer, där han ibland också rådfrågat annan expertis – för zoologihistoria exempelvis John Bernström – utgör ett magnifikt exempel på humaniora när det är som bäst! Tyvärr utelämnades Granlunds kommentarer i pocketutgåvan från 2001, vilket reducerar dess användbarhet. Den svenska översättningen, med Granlunds kommentardel, kan användas av såväl forskare som historieintresserad allmänhet och saknas knappast heller i någon humanvetares bokhylla.

I ett läckert rött band har förlaget Historiska Media nu utgett ett urval bilder ur Olaus Magnus stora arbete. Bilderna är samlade under rubrikerna ”natur”, ”krig och elände”, ”folklore”, ”hus & hem, mat & dryck”, ”året & livet runt” samt ”samerna”. Urvalet är generöst – ett hundratal har fått komma med – och genom utsnitt av bilderna fokuseras också på intressanta partier. Det här är förstås en bok som vänder sig till den breda publiken och den var kanske främst ämnad som julklappsbok 2005, därav det röda omslaget. Folklivsforskaren och folkloristen Jan-Öjvind Swahn – han behöver förstås ingen närmare presentation – kommenterar bilder och texter med lärda texter i driven kåserande stil – högt och lågt, anakronismer och arkaismer om vartannat – som varit något av hans kännetecken som radiounderhållare och populärförfattare. Jag har ingenting emot det. Boken innehåller dessutom en nyttig och läsvärd inledning om Olaus och hans bröder, samt om deras i det närmaste okända systrar, som kan läsas med behållning.

En sådan här utgåva, med dess snygga grafiska formgivning, tycker jag är en lämplig present att sätta i händerna på någon som ännu inte upptäckt hur intressant och spännande kulturhistoria ändå kan vara, kanske till en gymnasist eller någon som är ovan vid facktexter. För även om texten är ”muntert kommenterande”, så gör författaren inte avkall på grundakribi. Att stilen är underhållande är knappast fel i en bok som vill nå ut till en bred allmänhet.

Ingvor Svanberg, Uppsala

Ulf Palmenfelt: *Spökplatser på Gotland*. Carlssons, Stockholm 2005. 95 s., ill. ISBN 91-7203-694-X.

Ulf Palmenfelt har samlat en mängd gotländska spökhistorier i en behändig liten bok, en sorts guidebok för spökintresserade.

Ibland hör man sägas att döden förr var ett naturligt inslag i vardagen, barnadödligheten var stor och livslängden inte lika lång som idag. Många människor hade nog sett en död släkting, eftersom man föddes och dog i hemmet, men rädslan för döden, och sorgen, var inte mindre för det.

Rädslan för att de döda skulle återvända kan ha skapat skuld känslor för att man inte alltid hade uppfört sig så som man borde medan de levde, därför var man rädd för att de döda skulle gå igen för att ta hämnd. För att slippa gengångare kunde man ta till olika knep som höll de döda kvar i jorden.

En sed som tidigare var utbredd i hela landet, hedersbetygelsen att strö granris längs vägen till kyrkogården, lever kvar på sina ställen på Gotland. Det var viktigt att barren pekade mot kyrkogården, då skulle ev. gengångare sticka sig på dem och inte gärna söka sig tillbaka till de levande. Bysen, en urgammal gråklädd gubbe med långt hår och skägg, var den vanligaste gengångaren på Gotland. Men det fanns även kvinnliga bysar.

I folklivsarkiven finns också många berättelser om människor som blivit levande begravda. En rädsla som nog var ganska utbredd. Om H.C. Andersen berättas det t.ex. att han hade en lapp på sitt nattygsbord med texten: Jag är inte död, jag sover.

Margareta Tellenbach, Bjärred

Lennart Börnfors: *Bygdefotografen Martin Svensson i Börringe*. Föreningen Svedala-Barabygden, Lund 2005. 144 s., ill. ISBN 91-975638-0-3.

Har du någon gång längtat efter en vacker bok full med gamla svartvita fotografier av hög kvalitet, som inte bara berättar om en svunnen tid utan också om dess människor och deras vardag, och kanske framför allt om människan bakom kameran? Då ska du både bläddra i och läsa Lennart Börnfors fotobok om och med Martin Svenssons fotografier från 1900-talets första hälft. Börnfors har gjort en vacker sammanställning med många av Svenssons fotografier, tagna främst i